GEMEENTE ECHT

Inhoudsopgave

1. Inleiding

2. Bodemgesteldheid

3. Grondgebruik
   - 3.1 Agrarisch
   - 3.2 Niet-agrarisch

4. Infrastructuur
   - 4.1 Wegen
   - 4.2 Waterlopen
   - 4.3 Spoorlijnen en tramlijnen

5. De gemeente Echt
   - 5.1 Echt

6. Conclusies

Literatuurlijst

Kaartmateriaal

Gemeentebeschrijving Echt

1. Inleiding

1.1 Gemeente Echt
p.a. Nieuwe Markt 55
6101 CV Echt
Provincie Limburg
Inventarisatiegebied Midden-Limburg
Aantal inwoners: 16.849 (16-5-1988)
Oppervlakte: 71,60 km2 .
Onderdelen: Aasterberg, Berkelaar, Echt, Echterbosch, Gebroek, Hingen, Koningsbosch, Mariahoop, Ophoven, Pepinusbrug, Peij, Putbroek, Aan Reijans, Schilberg, Sint Joost (gedeeltelijk gemeente Echt, gedeeltelijk gemeente Maasbracht), Slek, Spaanshuisken.

1.2 De gemeente Echt, onderdeel uitmakend van het inventarisatiegebied Midden-Limburg, grenst aan de noordzijde aan de gemeenten Posterholt, Montfort en Maasbracht. Aan de westkant zijn Stevensweert en Ohé en Laak gesitueerd. De zuidgrens wordt gevormd door de gemeentegrens met Susteren. De oostelijke begrenzing valt samen met de rijksgrens Nederland-Duitsland.

2. Bodemgesteldheid

2.1 De uiterste zuidpunt van de gemeente Echt, dat wil zeggen de omgeving van de kernen Koningsbosch en Echterbosch, maakt deel uit van het hoogterras. Aansluitend hieraan beslaat het middenterras het gebied tussen Echterbosch en Montfort (gemeente Montfort). Het hoogterras reikt tot boven 60 m. + NAP. In noordwestelijke richting daalt het terrein tot 20 m. + NAP.

De voornaamste bodemsoorten die worden aangetroffen, zijn rivierklei, zandgrond en een mengsel van deze beide soorten. Klei bedekt de bodem in de vochtige rivier- en beekdalen. Daarbuiten komt voornamelijk zandgrond voor.

Binnen het grondgebied van de gemeente Echt bevinden zich nog enkele niet of nauwelijks in cultuur gebrachte terreinen. In de zuidelijke punt wordt een deel van de bodem, met name een horizontale band ten noorden van Echterbosch en rond Mariahoop, in beslag genomen door naaldbossen en heidevelden. Naaldbosgebieden en heidevelden van kleinere omvang zijn gesitueerd ten oosten van de kernen Peij en Hingen en in de noordoostpunt van de gemeente. Tijdens de eerste helft van de negentiende eeuw bestond maar liefst 47% van de gemeente uit woeste grond. Daartoe behoorde destijds ook het als "broekland" aangeduide moerasveen. In de gemeente Echt behoorden tot deze categorie het Echterbroek, Putbroek en Heiselaarbroek.

3. Grondgebruik

3.1 Agrarisch

De agrarische sector speelde vanouds in de gemeente Echt een belangrijke rol, waarbij sedert de eeuwwisseling met name de veeteelt, speciaal de varkensteelt en de kippenhouderij, op de voorgrond stond. De vochtige rivier-en beekdalen waren voornamelijk in gebruik als weiland. De wat hoger gelegen gebieden dienden als akkerland. Het oostelijk deel van de gemeente, doorlopend tot aan de Nederlands-Duitse rijksgrens, was, zoals de Tranchotkaart uit 1810 toont, in de eerste helft van de negentiende eeuw grotendeels nog niet in cultuur gebracht. Hier werden voornamelijk moerassen en heidegebieden aangetroffen.
De eerste stroom van ontginningen vond plaats in de periode 1847-1870. Alleen al in de gemeente Echt werd 794 ha. ontgonnen. Het betrof ontginningen op opmerkelijk grote schaal. Het nieuw ontgonnen land werd voornamelijk als grasland en in mindere mate als bouwland gebruikt. Na 1890 was er wederom een toename in de ontginningsactiviteiten, nu doorgaans in kleinschalige vorm, mede veroorzaakt door de groeiende populariteit van de kunstmest. Gevolgen van de ontginningen in de jaren 1890-1909 waren de waardestijging van de heidegrond en het ontstaan van nieuwe welvarende kerkdorpen, zoals Mariahoop en Koningsbosch.
De zuidpunt van de gemeente vertoont, op de Tranchotkaart uit 1810, een opmerkelijk beeld . Afwijkend van de in de rest van de gemeente voorkomende oudere, geleidelijk gegroeide, verkavelingen, was hier al in het begin van de negentiende eeuw sprake van een systematische, op een geometrisch patroon geënte, verkaveling. De heidevelden werden afgewisseld door akkerland.

In de periode tussen 1850 en 1940 groeide derhalve, als gevolg van de tot na de eeuwwisseling voortdurende ontginningen, het belang van de agrarische sector binnen de gemeente Echt. Wat betreft het karakter van de agrarische activiteiten vonden echter geen noemenswaardige veranderingen plaats.

3.2 Niet-agrarisch

Ook buiten de agrarische sector werden in de gemeente Echt aanzienlijke economische activiteiten ontplooid. Juist de periode 1850-1940 zag de ontwikkeling van de industriële sector. Daarvoor, rond 1835, was de vroege industrie beperkt gebleven tot de exploitatie van vier molens.
De belangrijkste tak van nijverheid binnen de gemeente Echt was van oudsher de kleiwarenindustrie.De Echter steen- en pannenfabrieken waren een gevolg van de aanwezigheid van de grondstof klei in de Maasterrassen en in de rivier- en beekbeddingen. Afgezien van de landbouw, was de kleiwarenindustrie de belangrijkste werkgever. Een kaart van de gemeente Echt, vervaardigd in 1867, vermeldt twee steenbakkerijen.

Daarin waren, uit een inwonertal van circa 3925, 63 mannen uit Echt werkzaam. Eén steenbakkerij was ten noordwesten van de kern Echterbosch gesitueerd, de andere lag zuidelijk van de kern Slek bij de Middelgraaf. Aan de klei voor steenfabricage werden lagere eisen gesteld dan aan de klei voor dakpannen. In 1877 werd de N.V. "Stoompannenfabriek van Echt", de eerste naamloze vennootschap in Midden- en Noord-Limburg, opgericht. In 1900 volgde de oprichting van de dakpannenfabriek "De Valk". Deze onderneming van Joseph en Wilhelm Meuwissen groeide uit tot het belangrijkste keramische bedrijf in de gemeente. In 1906 werd de eveneens aanzienlijke onderneming N.V. "Echter Steenfabriek" gestart.

In het jaar 1866 telde de gemeente Echt maar liefst dertien dakpannenfabrieken. In 1898 was dit aantal gedaald tot twaalf, in 1914 wederom tot zeven.
Naast de keramische sector bestond in Echt rond 1866 nog andere vroegindustriële bedrijvigheid. Er waren zeven molens, twee zeepziederijen, vier bierbrouwerijen, drie leerlooierijen en twee blauwververijen. Overigens vertoonde het aantal bierbrouwerijen eveneens een dalende lijn. In 1913 was het gedaald tot twee. Daarnaast werden in Echt rond 1860 graanmarkten gehouden.
Na de eeuwwisseling kwam er voor de Echtenaren nog een nieuwe bron van inkomsten bij. Er ontstond namelijk een groeiende pendel naar het Zuid-Limburgse kolenmijngebied. Bovendien ontwikkelde de gemeente zich in de eerste helft van de twintigste eeuw, naast haar traditionele rol van landbouw- en industriegemeente, tot een regionaal centrum van onderwijs, verzorging, handel etc. Wat betreft de industriële sector worden op een kaart van de gemeente Echt uit het jaar 1934 nog drie pannenbakkerijen vermeld. Aan de westzijde van de kern Echt lag de grootste van de drie, de dakpannenfabriek "De Valk". De andere twee lagen respectievelijk ten zuidoosten van de kern Echt en bij de kern Berkelaar. Oostelijk van de kern Peij lag de zuivelfabriek St. Isidorus.

4. Infrastructuur

4.1 Wegen

Het wegennet, zoals dat in de gemeente Echt tijdens de eerste helft van de negentiende eeuw bestond, kan gekenschetst worden als weinig ontwikkeld. Door de gemeente liep slechts één weg van provinciaal belang, en wel de weg vanuit Maastricht naar Roermond. Deze verbinding doorkruiste de gemeente, tussen de kernen Echt en Hingen, in noordzuid richting. De overige wegen waren slechts van lokaal belang. Zij verbonden de verscheidene kernen onderling en de kernen met de omliggende landbouwgronden. Daarbij kan opgemerkt worden dat het wegennet het best ontwikkeld was in het noordwestelijk deel van de gemeente.
Rond 1850 waren in deze situatie nauwelijks wijzigingen opgetreden. Wel liepen nu een aantal verharde wegen door de gemeente. Belangrijk was nog steeds de weg Maastricht-Roermond. Op deze weg werd, bij de kern Echt, tol geheven. Daarnaast werd de gemeente in oostwestelijke richting doorkruist door de verharde weg, Echt-Waldfeucht (Duitsland). De overige verharde wegen liepen vanuit de kern Echt naar Roosteren, Maasbracht, Stevensweert en in de richting van de Nederlands-Belgische grens. De niet verharde wegen vervulden slechts een lokale functie. Het wegennet was nog steeds het dichtst in het westelijk deel van de gemeente. De kavels en het wegennet in de zuidpunt vertoonden, evenals dat het geval was in de eerste helft van de negentiende eeuw, rond 1850 een opmerkelijk geometrisch patroon.

In de periode 1850-1940 vonden, naast de verbeteringen van de bestaande wegen, slechts zeer geringe veranderingen in het wegennet plaats. De hoofdaders, zoals ze rond 1850 bestonden, hadden vrijwel geen wijzigingen ondergaan. Wel waren een aantal bestaande onverharde wegen vanuit Echt naar de na 1850 in het noord- en zuidoostelijk deel van de gemeente ontstane kernen verhard. Het betrof zijwegen van de al eerder verharde weg vanuit Echt naar Duitsland. Vanaf deze weg liepen rond 1935 verharde wegen naar de kernen Aan den Popelaar, Koningsbosch, Aan de School, Diergaarde en Aan den Berg.

4.2 Waterlopen

De westelijke begrenzing van de gemeente Echt wordt gevormd door de meanderende stroom van de Oude Maas. Vrijwel parallel daaraan stroomt, eveneens van zuid naar noord, de Molenbeek. Deze beek passeert bij Ophoven de gemeentegrens en loopt vervolgens westelijk van de kern Echt noordwaarts. Bij Berkelaar gaat ze op in de Oude Maas. In vroeger tijd voedde de Molenbeek de gracht rond Echt.
Een deel van de zuidelijke gemeentegrens wordt gevormd door de Middelgraaf. Parallel hieraan stroomt de Kanjelbeek, een zijtak van de Molenbeek. Eveneens in het zuidoostelijk deel van de gemeente loopt de Haverbeek, een vertakking van de Middelgraaf die uiteindelijk terugstroomt in de Kanjelbeek.
Door een zijstroomdal van de Maas loopt van zuid naar noord, oostelijk van de kern Echt, de Vullensbeek. Zij stroomt bij

Slek de gemeente binnen en heet daar dan ook, blijkens de topografische kaart uit het jaar 1934, de Slekkerbeek. Bij Peij verandert haar naam in "Vullensbeek" en noordelijk van Hingen wordt het de Krombeek. Noordoostelijk van St. Joost verlaat ze de gemeente.

In de periode na 1850 deden zich, wat betreft de waterlopen, enige meldenswaardige ontwikkelingen voor. Deze veranderingen stonden in directe samenhang met de nieuwe ontginningen, die destijds in de gemeente plaatsvonden.
De vochtige broekgebieden, die in cultuur gebracht werden, hadden een adequaat afwateringssysteem nodig. Daartoe werd de Pepinusbeek, die het oostelijk deel van de gemeente van zuid naar noord doorkruist, verdiept en gekanaliseerd. Bovendien werd in het broekgebied een netwerk van afwateringskanalen aangelegd. Ook de Putbeek in het noordoostelijk deel van de gemeente, maakt deel uit van het zojuist beschreven systeem.
Een belangrijke waterweg binnen de gemeente Echt vormt het in 1935 in gebruik genomen Julianakanaal, dat het westelijk deel van de gemeente van zuid naar noord doorkruist. Binnen de gemeente is het kanaal twee maal overbrugd, te weten ten noorden van Aasterberg en noordelijk van Berkelaar. De Molenbeek is via een duiker onder het kanaal doorgeleid. Bij de kern Echt ontstond op de rechteroever van het kanaal een haven, die aanvankelijk voornamelijk in locale behoeften voorzag.

4.3 Spoorlijnen en tramlijnen

In de jaren 1865-1866 werd de spoorlijn Maastricht-Sittard-Roermond aangelegd. Deze spoorverbinding doorkruist de gemeente, oostelijk van de kern Echt, van zuid naar noord. Zuidoostelijk van het dorp, langs de weg vanuit Echt naar Waldfeucht (Duitsland), werd het station gebouwd. Rond 1940 was in deze situatie geen enkele verandering gekomen.
Het westelijk deel van de gemeente Echt werd gedurende enkele jaren van noord naar zuid doorkruist door de stoomtramlijn Roermond-Maaseik (België), die in 1922 in gebruik werd genomen. Zij liep in de noordwest punt de gemeente binnen, vervolgens door Berkelaar en westelijk van de kern Echt, zuidelijk van Oppenhoven de gemeente uit. Ten zuiden van Echt had de tramlijn een vertakking, die bij Schilberg samenging met de spoorlijn. Deze vervoersfaciliteiten, inclusief het Julianakanaal, waren uiterst gunstig voor de ontwikkeling van de industrie binnen de gemeente.
Een stukje boven Berkelaar bevond zich, nog binnen de gemeente Echt, de tramhalte Stevensweert. Westelijk van de kern Echt lag een tramstation. In 1937 werd deze tramlijn voor het laatst voor personenvervoer gebruikt.

5. De gemeente Echt

5.1 Echt

In haar huidige vorm is de gemeente Echt één van de oudste en grootste gemeenten van Limburg. De gemeentegrenzen zijn in de periode 1850-1940, en feitelijk tot op heden, niet veranderd.
Echt is vanouds de belangrijkste kern binnen de gemeente. Al in de veertiende eeuw was Echt, tijdens de middeleeuwen verscheidene malen geheel verwoest, een versterkt stadje, omgeven door grachten. De Tranchotkaart uit 1810 toont dat de kern destijds al buiten haar omgrachting was gegroeid. Binnen de grachtengordel, in de oude kern, was de bebouwing voornamelijk geconcentreerd langs twee hoofdaders. Daarbuiten lag bebouwing langs de uitvalswegen in zuidelijke, noordelijke en oostelijke richting. Het oorspronkelijke karakter van de nederzetting, ontstaan op de grens van laagterras en overstromingsgebied van de Maas, was nog duidelijk aanwezig.
Een kaartje van de gemeente, vervaardigd in 1867, toont dat structuur en omvang van de kern Echt niet veranderd waren. De aanleg van de spoorlijn en de bouw van het station hadden blijkbaar nog geen gevolgen voor de bebouwing gehad. De gehele gemeente telde 3925 inwoners.
De groei en ontwikkeling van de gemeente en tegelijkertijd de kern Echt versnelde in de periode 1890-1915. De gemeente fungeerde in die periode als opnamegebied, voornamelijk in verband met de ontwikkeling van de kleiwarenfabrieken. Deze situatie wordt weerspiegeld in de inwonertallen. In 1899 bedroeg het aantal inwoners van de gemeente 5531. In 1909 was het gegroeid tot 6662, in 1932 tot 10.000.
Deze groei had duidelijk zijn weerslag in de ontwikkeling van de bebouwing in de kern Echt in de periode tussen ca. 1850 en 1940. De veranderingen zijn te herkennen bij een vergelijking van het kaartje uit 1867 met de topografische kaarten uit 1934. De oude dorpskern had stand gehouden. Daarbuiten kan een toename van de bebouwing geconstateerd worden langs gedeeltelijk nieuw ontstane wegen tussen de oude kern en de spoorlijn en aan de westzijde, tussen de oude kern en de pannenfabriek "De Valk". Ook langs de uitvalswegen in noordelijke en zuidelijke richting had een lichte uitbreiding van de bebouwing plaatsgevonden. Het lineaire karakter van de kern was door deze ontwikkeling verloren gegaan.

Rond de kern Echt ligt een aanzienlijk aantal dorpjes en gehuchten. In de noordwest punt van de gemeente is Berkelaar gesitueerd, in 1810 verdeeld in Berkelaar en, zuidelijk daarvan, Klein Berkelaar. Berkelaar was destijds een lineaire kern van zeer geringe omvang, gelegen langs een weg bij de Oude Maas. Klein Berkelaar bestond uit een klein groepje boerderijen. In 1867 hadden beide gehuchten geen enkele verandering ondergaan. Op de topografische kaart van 1934 is de aanduiding "Klein Berkelaar" verdwenen. Als gevolg van de toename van de lintbebouwing langs de weg Echt-Berkelaar was Klein Berkelaar opgegaan in laatstgenoemd dorp, dat nu in feite in het directe verlengde van de bebouwing van de kern Echt lag. Noordelijk van Berkelaar was enige bebouwing ontstaan bij de halte Stevensweert van de stoomtramlijn.

Zuidwestelijk van Echt is de kern Aasterberg gesitueerd, ten opzichte van de overige kernen binnen de gemeente aan de overzijde van het Julianakanaal. Rond 1810 was Aasterberg een kleine lineaire nederzetting langs de uiterwaarden van de Maas. In 1867 was het dorp qua vorm en omvang identiek gebleven. In het jaar 1934 toont de topografische kaart de geïsoleerde ligging van Aasterberg, ingeklemd tussen Maas en Julianakanaal. Ten opzichte van 1867 kan een zeer geringe toename van de bebouwing, die de lineaire structuur niet had aangetast, geconstateerd worden.
Eveneens ten zuidwesten van Echt is de kern Ophoven gelegen. Op de Tranchotkaart is zichtbaar dat Ophoven in 1810 slechts bestond uit enkele panden, waarvan de "Hamhof" of "Ophoven" het belangrijkst was. In 1867 bestond Ophoven, nu wel met die naam als kern aangeduid, uit twee panden. In 1934 was de kern met enkele panden uitgebreid tot een zeer kleine lineaire nederzetting.

Zuidoostelijk van Echt ligt het dorp Gebroek, een lineaire nederzetting langs de Kanjelbeek. In het begin van de negentiende eeuw bestond Gebroek uit een aantal panden aan weerszijde van de toenmalige "Oude Poststraat". In 1867 was in deze situatie geen verandering gekomen. Uit de kaart van 1934 blijkt dat de magneetfunctie van de spoorlijn zich in het geval van Gebroek slechts in zeer geringe mate had doen gelden. De groei van de kern bestond uit enkele panden langs een nieuw aangelegde weg in de richting van de spoorlijn. Daarnaast waren enkele nieuwe bouwwerken ontstaan langs de weg vanuit Gebroek naar Echt.
Zuidoostelijk van Gebroek is de kern Slek gesitueerd, een van oorsprong lineaire nederzetting bij de Haverbeek. Rond 1810 bestond Slek uit een aantal panden langs de Slekstraat en langs een zijweg hiervan. Uit het kaartje van 1867 blijkt dat inmiddels enige verdichting van de bebouwing binnen de bestaande structuur had plaatsgevonden. Wellicht was dit gebeurd onder invloed van de zuidelijk van Slek gevestigde steenbakkerij. Rond 1935 had wederom een geringe toename van de bebouwing plaatsgevonden. Enige nieuwe bebouwing was ontstaan langs de Slekstraat, langs een nieuwe zijweg van deze straat en langs de verbinding Slek-Peij.

Oostelijk van Echt bevindt zich het gehucht Schilberg. Begin negentiende eeuw bestond Schilberg uit enkele panden bij een kruising van wegen. Rond de helft van de negentiende eeuw was de kern niet gegroeid of veranderd. Echter in de periode tussen 1850 en 1940 waren de uitbreidingen in Schilberg aanzienlijk. Het gehucht was inmiddels volledig opgegaan in de lintbebouwing langs de weg vanuit Echt naar Waldfeucht (Duitsland). In feite was het een uitloper van de bebouwing van de kern Echt geworden. Deze uitloper eindigde rond 1935 in een nieuw ontstane, dicht bebouwde kern, noordelijk van Peij bij de kruising van de weg Maastricht-Sittard-Roermond met de verbinding Echt-Waldfeucht (Duitsland).

Het dorp Peij ligt zuidoostelijk van Echt. De nederzetting bestond aanvankelijk uit bebouwing langs enkele oost-west lopende wegen in de directe omgeving van Haver- en Vullensbeek.

Tijdens de eerste helft van de negentiende eeuw vonden in Peij vrijwel geen veranderingen plaats. De groei tussen ca. 1850 en 1940 was des te opmerkelijker. Naast een verdichting van de bebouwing binnen de bestaande structuur, ontstond een aanzienlijke hoeveelheid nieuwe bouwsels langs de weg die vanuit Peij aansloot op de weg Echt-Waldfeucht (Duitsland) en, als uitloper van de kernen Schilberg en Peij, langs de zojuist genoemde weg. Door deze toename kwam ook Peij, hoewel in mindere mate dan Schilberg, te liggen binnen de oostelijke uitloper van de kern Echt.

Het gehucht Hingen, oostelijk van Echt gelegen, bestond rond 1810 uit een geringe hoeveelheid bebouwing langs de Hingenstraat, de weg vanuit Echt via Hingen aansluitend op de weg naar Duitsland, en langs een zijweg van de Hingenstraat. De kern is gesitueerd in een zijstroomdal van de Maas, in het stroomgebied van Vullensbeek en Krombeek. Tussen 1810 en 1867 onderging Hingen vrijwel geen veranderingen. In de periode 1867-1934 nam de lintbebouwing echter wel toe. Nieuwe bebouwing ontstond met name langs de wegen tussen Schilberg en Hingen en in noordelijke richting langs de weg naar St. Joost.

St. Joost, noordoostelijk van Echt, is evenals Hingen een lineaire nederzetting in een zijstroomdal van de Maas, in het stroomgebied van Vullens- en Krombeek. Vanouds behoort het noordelijk deel van St. Joost tot de gemeente Maasbracht. Hierin is tot op heden geen verandering gekomen. In het begin van de negentiende eeuw had de kern de vorm van lintbebouwing langs één zijde van een weg, die parallel aan de Krombeek liep. Een vergelijking met de situatie, zoals die bestond rond het midden van de negentiende eeuw, toont dat St. Joost in de tussenliggende periode nauwelijks gegroeid of veranderd was. Vergelijking met de situatie in 1934 laat echter een ander beeld zien. De kern was inmiddels gegroeid. In zuidelijke richting was een verbinding met de bebouwing van Hingen tot stand gekomen. In noordelijke richting kwam nieuwe bebouwing tot stand tussen de oude kern van St. Joost en de spoorlijn. Enigszins noordoostelijk van de kern was inmiddels, schijnbaar zonder enige samenhang en ordening, een groep bouwwerken, aangeduid met de naam "Steil" ontstaan.

Aandacht dient eveneens besteed te worden aan de kernen, gelegen in het oostelijk deel van de gemeente Echt. Juist in dit gebied worden enkele nederzettingen aangetroffen, die ontstaan zijn en belangrijke ontwikkelingen doorgemaakt hebben in de periode 1850-1940.
De Tranchotkaart uit 1810 toont dat het oostelijk deel van de gemeente in het begin van de negentiende eeuw nog één grote leegte was. Nederzettingen waren hier nog niet ontstaan en verspreide bebouwing kwam slechts sporadisch voor, en dan met name in de zuidoost punt van de gemeente. Hier lag ook, tegen de Nederlands-Duitse grens aan, het gehucht Spaanshuisken. Rond het midden van de negentiende eeuw was in deze situatie slechts weinig verandering gekomen. In Spaanshuisken had nauwelijks groei van de bebouwing plaatsgevonden. Wel kan een geringe toename van de verspreide bebouwing in de noordoost hoek van de gemeente geconstateerd worden. Dit resulteerde in het ontstaan van het gehucht Putbroek, bestaande uit enkele verspreid

liggende panden.
Nieuwe welvarende kerkdorpen ontstonden, met het voortschrijden van de ontginningen, pas na de eeuwwisseling. Op de kaart uit 1934 worden een aantal nieuwe nederzettingen vermeld, te weten Aan Reijans, Aan den Popelaar, Aan de School, Aan den Berg, Koningsbosch, Pepinusbrug, Echterbroek en Mariahoop, destijds nog "Diergaande" genaamd. In de meeste gevallen ging het om lineaire nederzettingen, ontstaan langs de belangrijkste wegen.
Pepinusbrug bestond rond 1935 uit enkele panden aan beide zijden van de weg Echt-Waldfeucht (Duitsland). Overigens kwam langs deze weg verspreide lintbebouwing voor. De bebouwing in Aan Reijans bestond uit enkele panden rond een kruising van twee, minder belangrijke, wegen. Aan den Popelaar, Aan de School, Aan den Berg en Mariahoop hadden de vorm van lintbebouwing langs wegen van enig interlokaal belang. De kernen Echterbosch en Koningsbosch waren ietwat groter. Beide dorpen, gelegen in de nabijheid van de Nederlands-Duitse grens, bestonden uit lintbebouwing langs twee elkaar kruisende wegen. Koningsbosch was de grootste van de twee kernen.
De verspreide bebouwing, die de kern Putbroek vormde was ten opzichte van 1867 nauwelijks toegenomen. Voor het overige kwam rond 1935 in het oostelijk deel van de gemeente Echt in geringe mate verspreide bebouwing voor. Doorgaans ging het hierbij om boerderijen.

Tenslotte dient nog enige aandacht besteed te worden aan de ontwikkelingen van de diverse kernen na 1940. Recent kaartmateriaal toont dat de kern Echt na 1940 op grote schaal uitbreidingen heeft ondergaan. Naast aanzienlijke verdichtingen binnen de reeds bestaande structuur, nam de bebouwing vooral toe in het gebied tussen de oude kern en de spoorlijn. Daarnaast ontstond nieuwe bebouwing in noordwestelijke richting, in de directe omgeving van de autoweg E-9. Deze weg komt de gemeente in de zuidwest hoek binnen en loopt vervolgens westelijk langs de kern Echt, dan in noordwestelijke richting door Berkelaar en buiten de gemeentegrens tot onder de kern Maasbracht (gemeente Maasbracht). De kernen Peij en in mindere mate Schilberg en Hingen maakten na 1945 eveneens een periode van groei door. Hierdoor zijn de zojuist genoemde dorpen feitelijk deel uit gaan maken van de kern Echt. Aasterberg is, waarschijnlijk mede door de geïsoleerde ligging, vrijwel identiek gebleven aan de kern zoals die rond 1935 bestond.
De groei van de kern St. Joost is, wat het grondgebied van de gemeente Echt betreft, slechts gering geweest. Het lineaire karakter van de kern is gehandhaafd, waardoor vanuit Hingen een doorlopende lintbebouwing is ontstaan. De kern Berkelaar, nu doorkruist door de E-9, is in de periode na 1945 eveneens nauwelijks gegroeid. Wel is het noordelijk uiteinde van de bebouwing van Echt het dorp dicht genaderd.
In de gehuchten Ophoven en Gebroek heeft geen groei van betekenis plaatsgevonden. De kern Slek is, blijkens recent kaartmateriaal, in de jaren na 1945 aanzienlijk gegroeid. Uitbreiding heeft vooral noordelijk van de bestaande lintbebouwing plaatsgevonden. In Pepinusbrug zijn slechts enkele panden aan het oude gehucht toegevoegd.
In de zuidelijke hoek van de gemeente zijn de kernen

Koningsbosch, Aan den Popelaar en Aan de School, als gevolg van de toename van de lintbebouwing tussen deze kernen, geheel aan elkaar gegroeid. Aan Reijans is niet bij dit proces betrokken en heeft zijn geïsoleerde ligging en geringe omvang behouden. De groei van Echterbosch is van een beperkte omvang geweest. In feite werden alleen langs de weg vanuit Echterbosch naar Echt enkele nieuwe panden gebouwd. Daardoor bestaat nu in feite een doorlopende lintbebouwing tussen Echterbosch en Mariahoop. In laatstgenoemd dorp is sinds 1934 nieuwe bebouwing ontstaan langs een westelijk van de oude kern lopende weg. Daarnaast heeft binnen de bestaande structuur verdichting plaatsgevonden. Het gehucht Aan den Berg heeft nauwelijks veranderingen ondergaan. Hetzelfde geldt voor Putbroek.
Tot slot dient opgemerkt te worden dat de verspreide bebouwing ten opzichte van de situatie in 1934 niet of nauwelijks is toegenomen en dus nog steeds gering is.

6. Conclusie

6.1 Naar aanleiding van het in de gemeente Echt verricht veldwerk dienen de volgende opmerkingen de gemeentebeschrijving af te ronden.
Op grond van de specifieke locale ontwikkelingen, met name als gevolg van verbeteringen in de infrastructuur, werd het predicaat gebied van bijzondere waarde verleend aan de Peijerstraat (A), gelegen in de kern Echt. Deze straat vormt de verbinding tussen de oude kern Echt, zoals die reeds voor 1850 bestond, en de spoorlijn. De kwalificatie als gebied van bijzondere waarde is gebaseerd op de aanwezigheid van een vrijwel aaneengesloten, in betrekkelijk gave staat verkerende, bebouwing uit het tijdvak 1850-1940. Uit archiefonderzoek is gebleken dat, vooral vanaf circa 1920, de gemeentelijk bouwmeester Hub Delsing zijn stempel heeft gedrukt op de panden die destijds aan beide zijden van de Peijerstraat verrezen. Heden ten dage vertoont de bebouwing het beeld van een mengsel van enkele traditionele bouwstijlen uit de periode 1850-1940.

Een bijzondere kwalificatie werd eveneens verleend aan het bedrijfsterrein van De Valk Keramiek B.V. (B), binnen de kern Echt gelegen aan de Aasterbergerweg en de Diepstraat. De dakpannenfabriek De Valk werd gesticht in 1900. Voor deze datum was in het complex een melkfabriek gevestigd, die aan het einde van de negentiende eeuw overschakelde op klei-industrie. Op het huidige terrein zijn nog overblijfselen van de oorspronkelijke molen aan te treffen. Aan oostelijke zijde naast het complex staat het voormalige molenaarshuis. In het bedrijfsgedeelte bevinden zich restanten van aandrijfdelen van het maalmechanisme. Het grootste deel van het complex is echter iets jonger en dateert uit de periode tussen 1915 en 1930. Het interieur van de gebouwen verkeert nog gedeeltelijk in originele staat.

6.2 Betreffende de overige kernen binnen de gemeente Echt kan gesteld worden dat zij, ondanks de toevoeging van na 1945 gebouwde woonwijken, hun lineaire structuur grotendeels hebben behouden. De bebouwing langs de diverse verbindingswegen, die tevens het hart van de kleinere kernen vormen, stamt voor een aanzienlijk deel uit het tijdvak 1850-1940. De betreffende panden kunnen grotendeels gekenschetst worden als sobere, in een traditioneel-ambachtelijke stijl opgetrokken, bouwsels. Als opmerkelijke elementen in de kleinere kernen kunnen aangeduid worden:

- De Rooms-Katholieke kerk O.L. Vrouw Onbevlekt Ontvangen te Koningsbosch, in 1926 gebouwd naar een ontwerp van de architect Jan Stuyt.
- De Rooms-Katholieke kerk O.L. Vrouw der H. Hoop te Maria-Hoop, in 1925 gebouwd naar een ontwerp van de architect Ir. J. Franssen.
- De abdij Lilbosch, cisterciënzerklooster gelegen zuid-oostelijk van de kern Echt aan een zijweg van de Brugweg. Het kloostercomplex uit de tweede helft van de negentiende eeuw bevat buiten het kloostergebouw een voormalige knechtenwoning, een voormalig schoolgebouw en een kloosterboerderij.

Wat betreft het karakter van de bebouwing in de kernen buiten het dorp Echt kan geconstateerd worden dat het agrarische element nog

steeds, evenals in de periode 1850-1940, een beduidende rol speelt. Buiten invullingen binnen de oude structuren en uitbreidingen met een lineair karakter langs grotendeels reeds bestaande wegen, hebben zich tussen 1850 en 1940 in de diverse dorpjes en gehuchten nauwelijks ontwikkelingen en veranderingen voorgedaan.

Tot slot dient de aandacht gevestigd te worden op het feit dat van de rond 1920 aangelegde tramlijn Roermond-Maaseik (België), die de gemeente Echt doorkruiste, geen zichtbare sporen bewaard zijn gebleven.
Uit de bevindingen na de inventarisatie binnen de gemeente Echt kan geconcludeerd worden dat wat betreft de gemeente Echt in de periode 1850-1940 geen sprake kan zijn van stedebouwkundige ontwikkelingen van enige importantie. Het aangeven van een stedebouwkundige typologie wordt dan ook niet relevant geacht.

Literatuurlijst

1. R. Dijksterhuis, Spoorwegtracering en stedebouw in Nederland. Historische analyse van een wisselwerking. De eerste eeuw 1840-1940, Delft 1984.
2. Gemeente Echt. Ontwerp Volkshuisvestingsplan 1986-1990, SL 1986.
3. Handboek der Geografie van Nederland, Deel VI, Zwolle 1959.
4. Julianakanaal, gekanaliseerde Maas en aansluitende waterwegen, Amsterdam 1934.
5. Ir. D.J. Klink, "De nabij Maastricht in uitvoering zijnde werken van het Julianakanaal" in weekblad de Ingenieur 1927 nr. 24.
6. J. Kuyper, Gemeente-atlas van Limburg, Maasbree 1981.
7. W.J.M. Leideritz, "De stoomtrams van Noord-Brabant en Limburg", in Trams en tramlijnen, Rotterdam 1972.
8. Lijst van Nederlandse gemeenten, 's Gravenhage 1988.
9. Limburg in Vogelvlucht, Venlo/Leeuwarden.
10. Dr. G.C.P. Linssen, Verandering en verschuiving. Industriële ontwikkeling naar bedrijfstak in Midden- en Noord-Limburg 1839-1914, Tilburg 1969.
11. Ph. van der Maelen, Dictionnaire géographique du Limbourg, Assen 1978.
12. Drs. J.F.R. Philips, Drs. J.C.G.M. Jansen, Drs. Th.J.A.H. Claessens, Geschiedenis van de landbouw in Limburg 1750-1914, Assen 1965.
13. J. Renes, De geschiedenis van het Zuid-Limburgse cultuurlandschap, Assen/Maastricht 1988.
14. Drs. A. Steegh, Kleine monumentenatlas van Nederland, Zutphen 1976.
15. Streekplan Midden-Limburg ten oosten van de Maas, S.L. 1956.
16. Streekplan Noord- en Midden-Limburg, 3 Dln. S.L. 1982.
17. Vademecum Echt, Echt 1981.

Kaartmateriaal

1. Tranchotkaarten
 - 53/54 Neeroeteren/Maaseik 1803-1820
   1:25.000
 - 55 Waldfeucht 1803-1820
   1:25.000
2. Kaarten uit J. Kuyper, Gemeente-atlas van Limburg
 - Echt 1867
   1:100.000
3. Topografische kaart nr. 749 Echt 1934
   1:25.000
 Topografische kaart nr. 750 Maasbracht 1934
   1:25.000
 Topografische kaart nr. 752 Susteren 1935
   1:25.000
 Topografische kaart nr. 753 Slek 1935
   1:25.000
4. Kaart gemeente Echt 1982
   1:10.000
5. Kaart provincie Limburg, regio Midden-Limburg 1982
   1:50.000

Lijst van bij de gemeentebeschrijving gevoegde afbeeldingen

I Tranchotkaart westelijk deel gemeente Echt
II Tranchotkaart oostelijk deel gemeente Echt
III De gemeente Echt in 1867
IV Het noord-westelijk deel van de gemeente Echt in 1934
V Noordelijk deel van de gemeente Echt in 1934
VI Zuid-westelijk deel van de gemeente Echt in 1935
VII Zuid-oostelijk deel van de gemeente Echt in 1935
VIII De huidige gemeente Echt

Berkelaar
Kl Berkelaar
Sint Joost
Echt
Hingen
Echterbroek
Aan de Berge
Mariahoop
Dierenwarde
Peij
Pepinushrug
Echterbosch
Oprloven
Kanaal
Sleek
Hoevelaar
broek
Aan de School
Aan de Pupelaar
Aan Reuaus
Spaanshinken
Annendaals
Annendaal

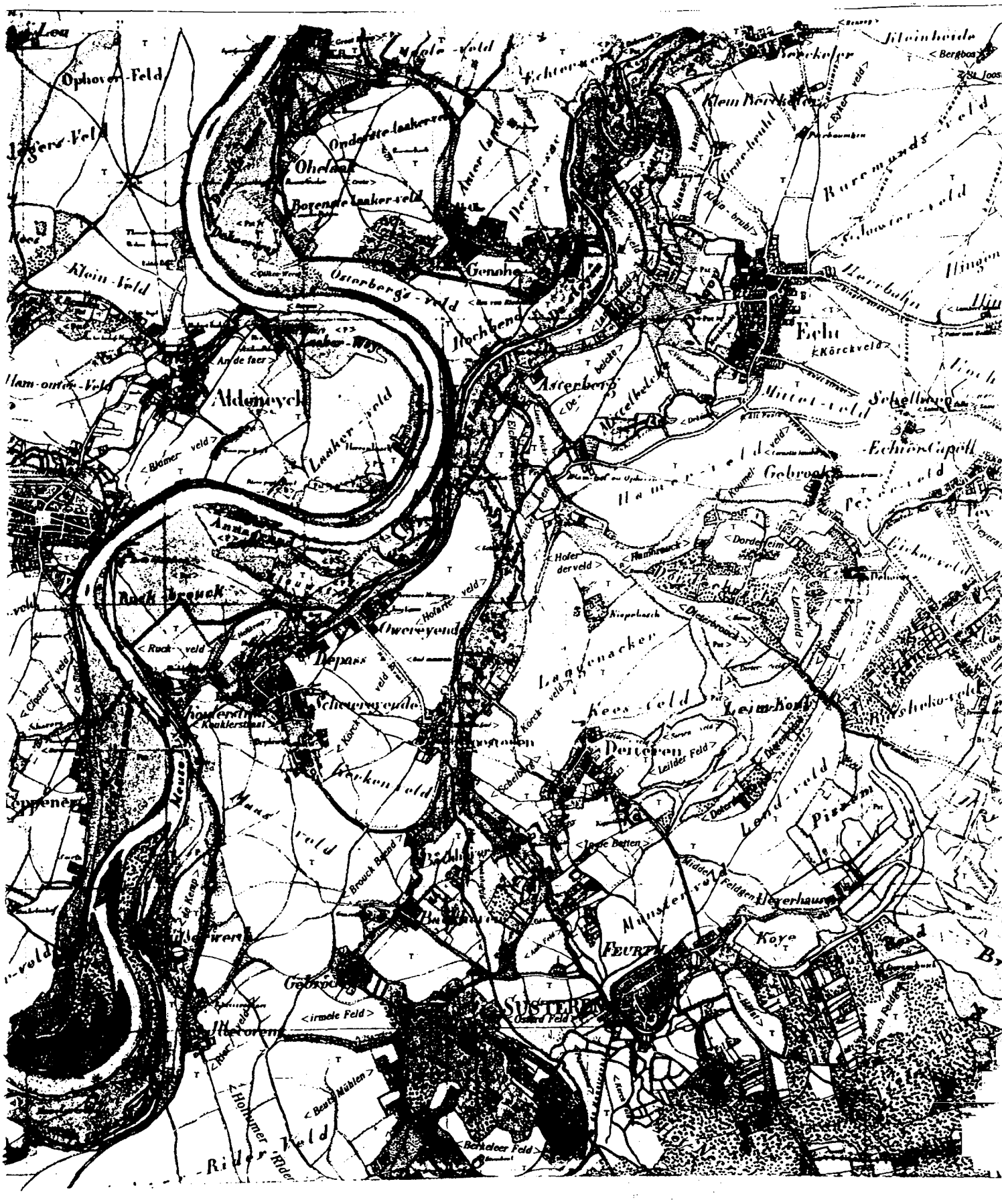
Ophover-Feld
Klein-Veld
Oheldal
Genoho
Osterbergs-veld
Aldenoyck
Lanker-veld
Echu
Asterberg
Gebroek
Dordelheim
Langenacker
Kees-veld
Leimhorst
Deutzen
Leilder Feld
Pissum
Heyerhaus
Koye
Feurt
Susteren
Rick-broeck
Owerevend
Depass
Scheuerwende
Brouck Beend
Irmele Feld
Hohmer Rider Veld
Rider Veld
Beteleer Feld
Bergbos
Klein Beerkelder
Burenwands-veld
Herrbahn
Echter Capell
Hamrouck
Dieterbroeck
Horsterveld
Lehmveld
Rutsekoveld
Middel Feldgen
Busch Ridder
Beers Mühlen
Kreuz
Kerk
Scheiders
Holer der veld
Blomer veld
Ruck veld
Anne faer
Knaklerstraat
Kleine Betten
Osterd Feld
Kleine Kamp
Kleine Kamp
Kleine Kamp

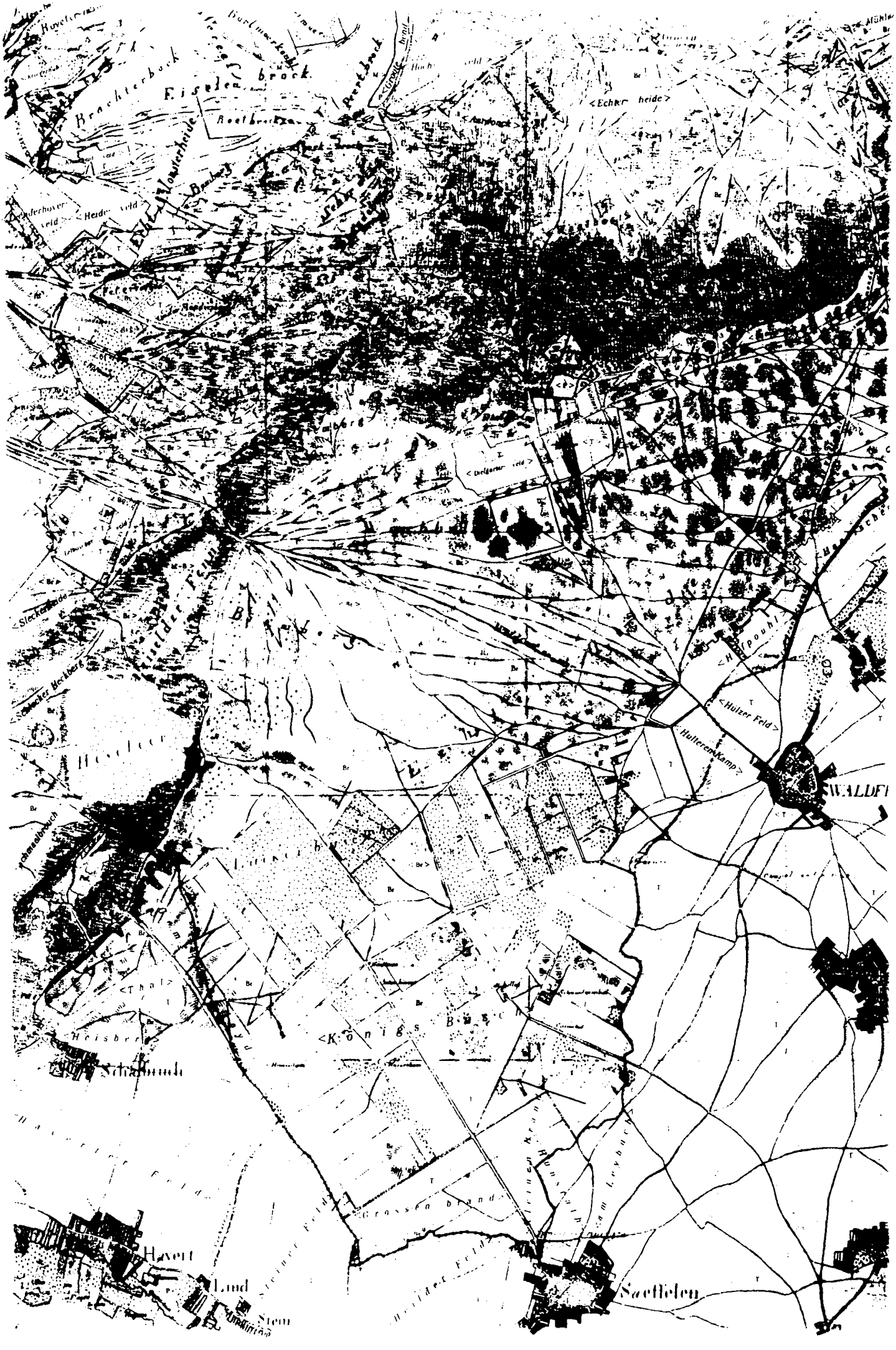
Eiselen brock
Brachterbock
Roetbrook
Pretbrock
Echter heide
Hulter Feld
Hulterem Kamp
Heisberg
Thal
Königs
Grossen brand
Havert
Land
Stem
Saetlelen

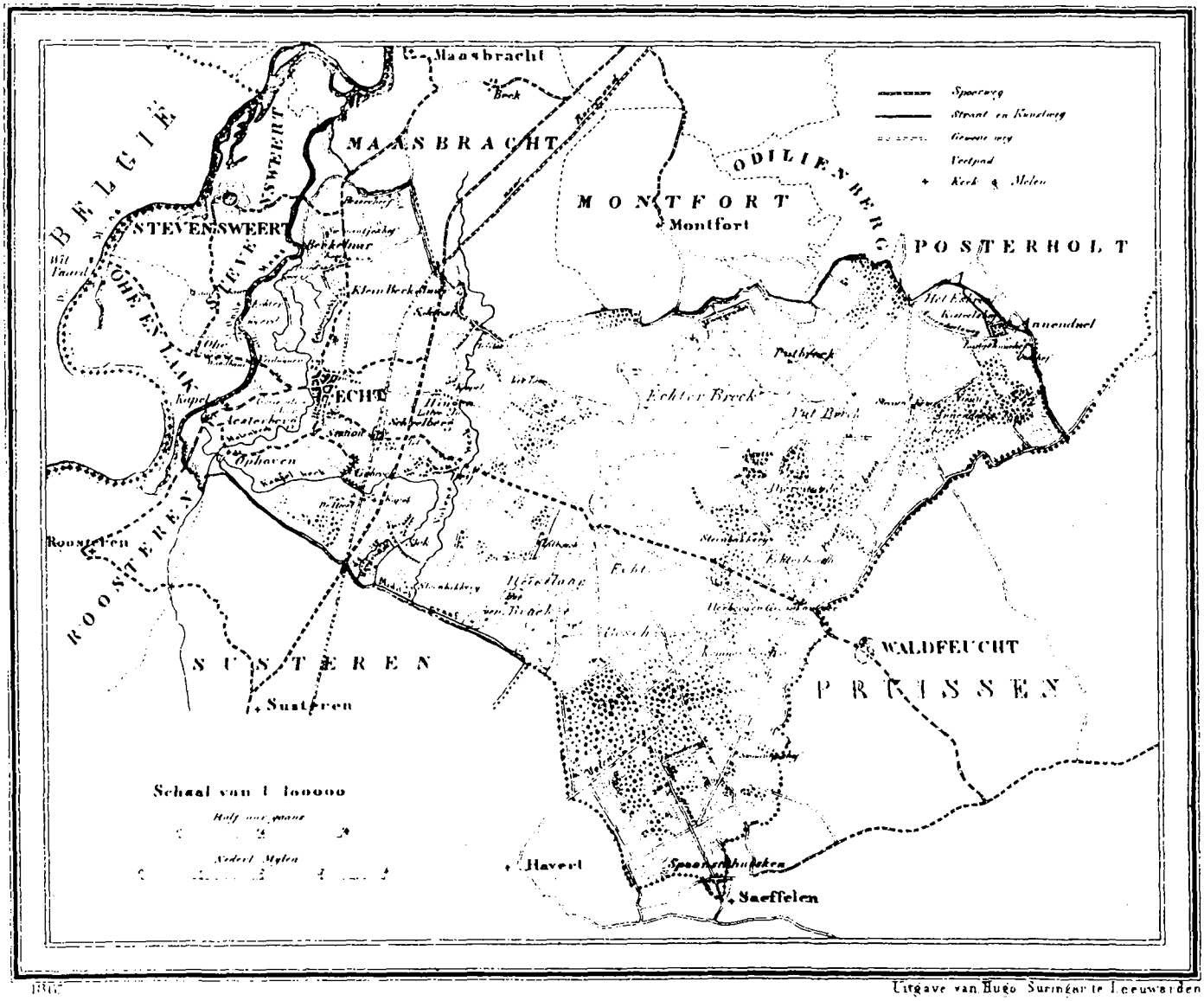

1867 Uitgave van Hugo Suringar te Leeuwarden

714 2 Bunders. 3925 Inwoners

Wessem
Brandt
Bilt
Berkelaan
Meyel
Lank
Opheven
Geysteren
Maas
Kanaal

Linne
Station
Sint-Joost
Hingren
Putbroek

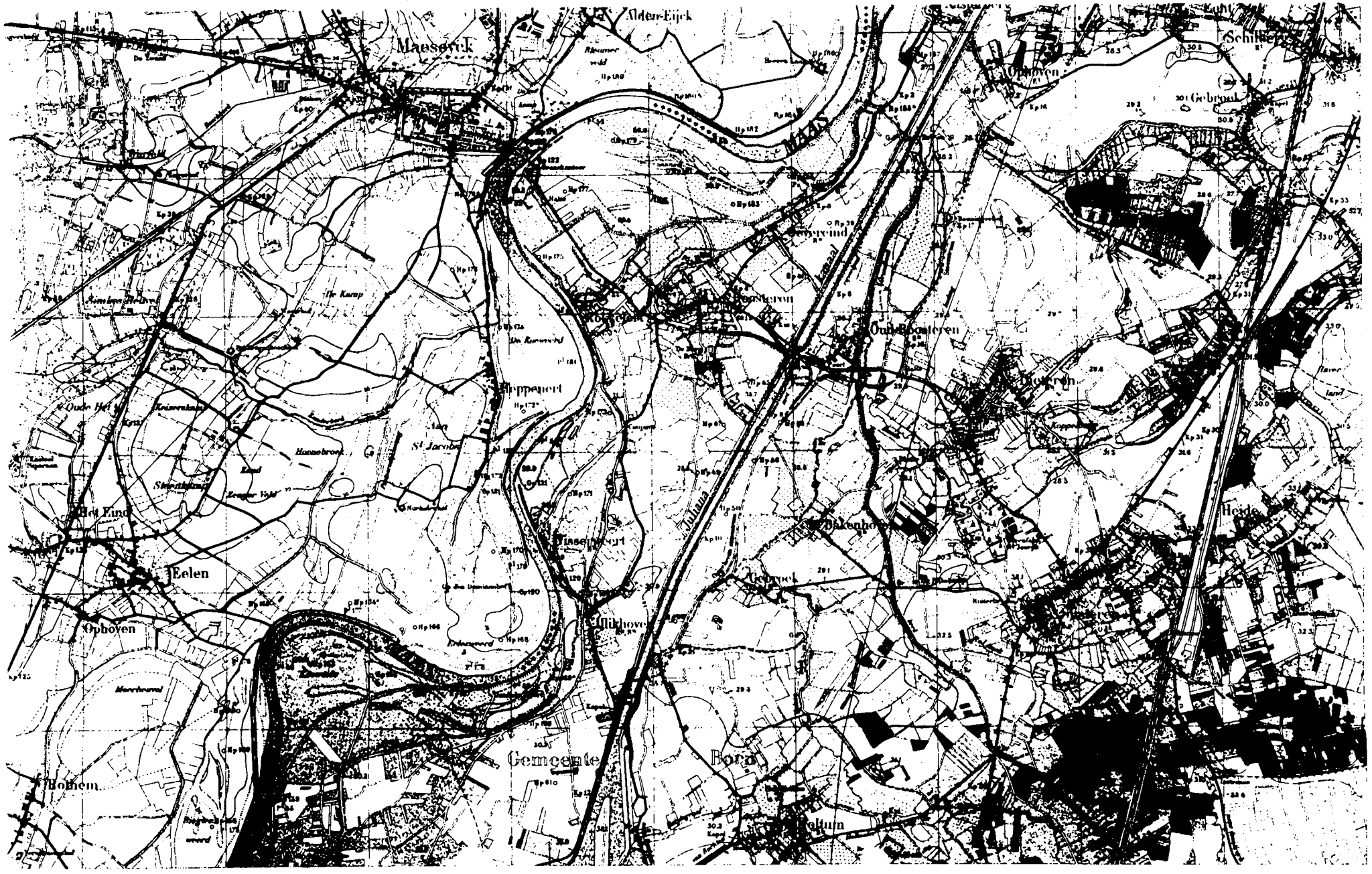
Maeseyck
Alden-Eijck
MAAS
Schilberg
Opoven
Gebroed
Oud-Roosteren
Heppeert
St. Jacob
Het End
Eelen
Opboven
Bomem
Gemeente
Borg
Heide
Kanal

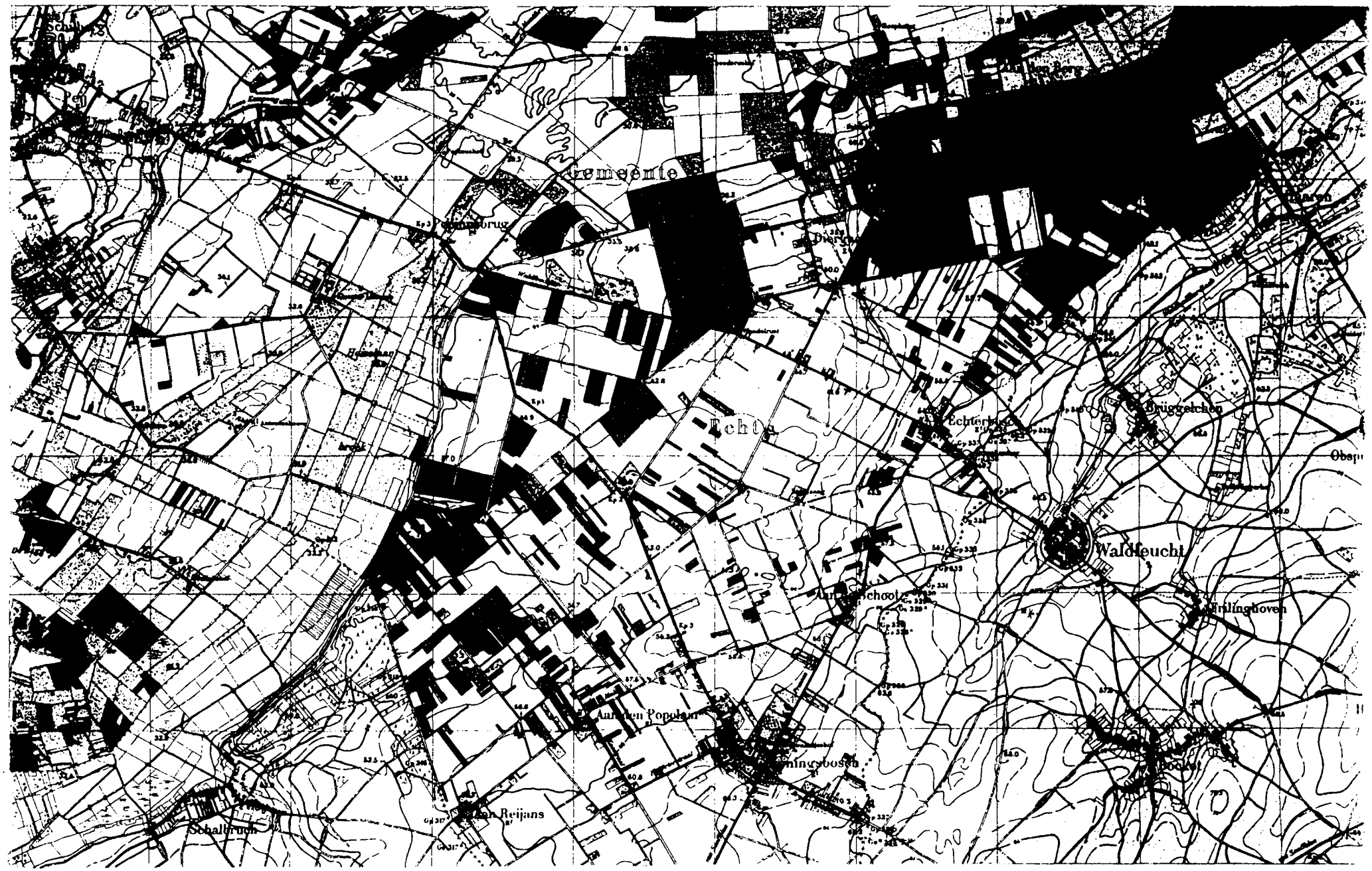
Gemeente
Echterbosch
Brüggelchen
Waldfeucht
Aan de Schoolse
Aan den Popelaar
Schalbruch

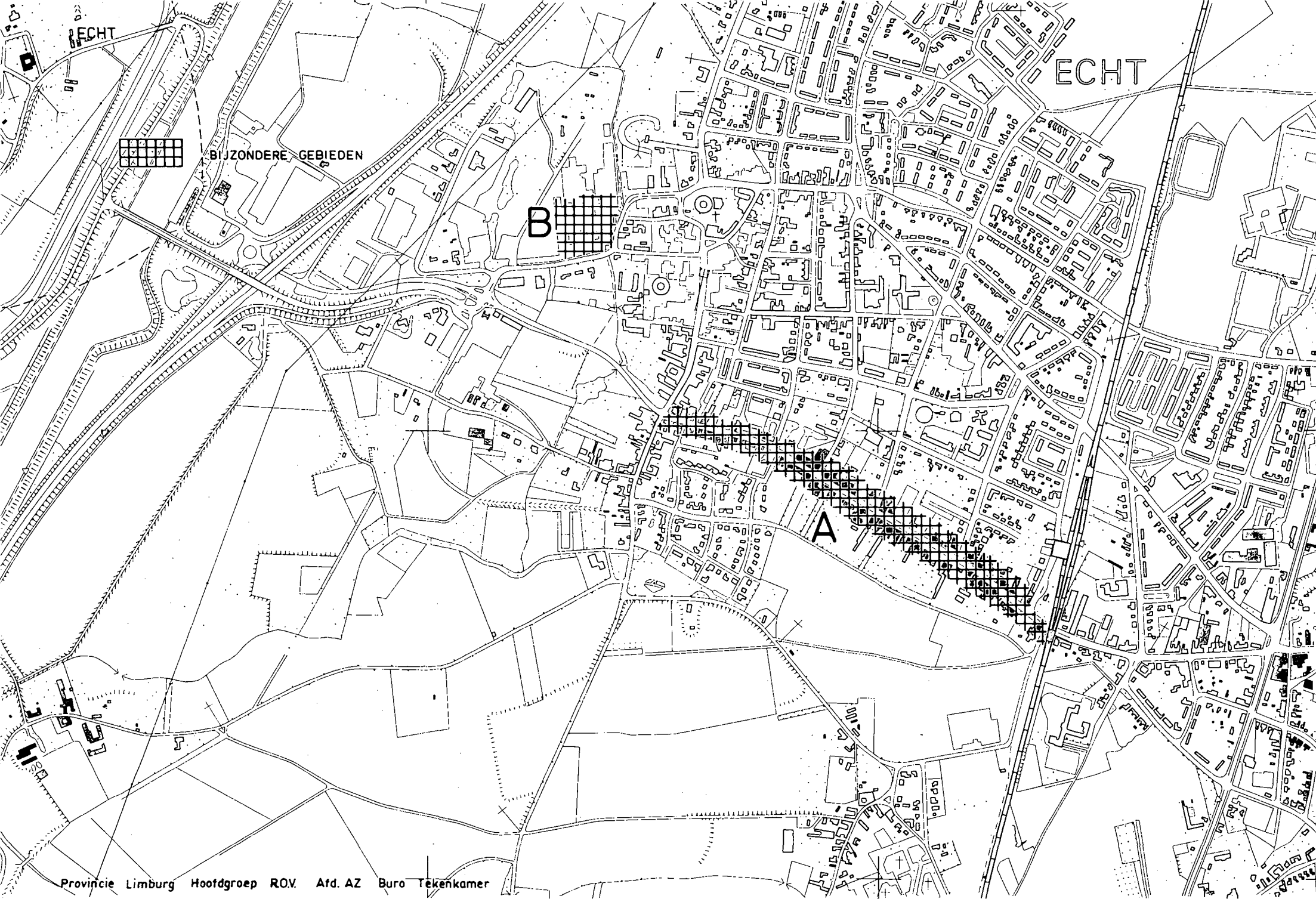
ECHT
BIJZONDERE GEBIEDEN
B
A
ECHT
Provincie Limburg Hoofdgroep R.O.V. Afd. AZ Buro Tekenkamer